

Gardeenia

Autor **Elźbieta Chowaniec**
Tõlkija **Marius Peterson**
Lavastaja **Hanna Junti**
Kunstnik **Joel Väli**
Helilooja **Kymbali Williams**
Valguskunstnik **Ivar Piteraskihh** (Endla Teater)

Mängivad **Alice Siil, Getter Meresmaa**
või **Johanna Vaiksoo, Doris Tislar ja**
Katariina Tamm (külalisena)

Esietendus 7. septembril 2025 väikeses saalis.

Elźbieta Chowanieciga

(täisversioon ilmus ajakirjas KesKus)

Milline sa lapsena olid?

Ma olin lapsena uudishimulik, kuigi kasvasin üles lihtsas keskkonnas. Mulle meeldis laulda, mistõttu saatis ema mu muusikakooli. Seal kohtusin kultuuriinimeste lastega, kelle maailmavaade avardas ka minu oma. Ehkki ma ei olnud silmapaistev õpilane ja klaverimäng mulle ei meeldinud, tahtsin ka teha midagi erakordset. Üks mälestus on eredalt meeles: kooritundi paluti tuua sügisteemaline luuletus. Kodu polnud raamatuid, nii et kirjutasin ise. Kui õpetaja seda kuulis, oli ta üllatunud ja valis selle kontserdile. See oli esimene kord, kui tundsin, et mind kirjutamise kaudu märgati. Hiljem ütles klaveriõpetaja, et minust ei saa pianisti – siis loobusin muusikakoolist ja läksin tavakooli. See oli šokk, sest seal ei väärtustatud kunsti. Ometi oli mu esimene kokkupuude lavaga juba 8–9-aastaselt, kui mängisin lavastuses. See kõik suunas mind lõpuks teatri ja filmi suunas. Gümnaasiumi kõrvalt õppisin lavakooli ettevalmistaval kursusel, ent mulle ei meeldinud näitleja ameti juures see, et ma ei saanud ise valida, mida ma laval esitan. See oli kammitsev.

Kust sai „Gardeenia” idee alguse?

Kõik algas pärast minu magistriõpinguid filmiproduktiooni erialal. Töötasin ülikooli kõrvalt ja teadsin, et kui ma nüüd edasi õppima ei lähe, ei pruugi ma seda kunagi teha. Tahtsin õppida kirjutama, aga kuna stsenaaristika kursust tol aastal õpilaste puuduse tõttu ei avatud, võtsin ainsa võimaliku – reportaažikursuse ajakirjanikele. Ja see oli parim kursus, kus ma eales õppinud olen.

Kursustel õpetas meid kümme oma ala tippu, sealhulgas üks Poola tuntumaid näitekirjanikke Tadeusz Słobodzianek. Tunnid keskendusid monoloogi ja dialoogi kirjutamisele. Ta oli vanakooli mees – otsekohene, kriitiline, emotsioonidest ei hoolinud. Ülesandeks oli kirjutada monoloog kellelegi, kellega sa pole ammu rääkinud, aga oleksid pidanud. Kõik esinejad olid närvis kuna ta võis öelda otse: „Kes sa selline üldse oled? Miks sa siin oled?” Mina kirutasin monoloogi oma emale. Pärast esitust jäi ta 20 minutiks vait. Täielik vaikus. Keegi ei julgenud midagi öelda.

Ja siis ta ütles: „See on tõeline talent. Pea seda meeles.” Olin 22. Sellise legendi suust oli see tohutu tunnustus. Ta lisas: „Sa peaksid kirjutama teatrile.” Just sellest monoloogist kasvas välja näidend „Gardeenia”.

Mida sümboliseerib sinu jaoks gardeenia?

Meil, poolakatel, ei ole üldse seda traditsiooni, et pulmakimpu pandaks gardeeniaid. See on jällegi seotud kohtumisega Tadeusz Słobodzianekiga, kes palus mul näidendi kirjutada. Ta ütles midagi sellist: „Pealkiri peaks olema ühesõnaline ja selle ümber peaks olema mingi

aisting. Sa pead seda kuidagi tunnetama – su keha peaks sellele reageerima.” Näiteks üks mu kolleegidest kirjutas näidendi „Tiramisu”, mis oli väga hea pealkiri, sest kõik teavad tiramisud – mõeldes magustoidule tekib kehas kohe aisting.

Näidendi esimene pealkiri oli „Neli naist ja viin”. Ta ütles mulle: „Tubli, see pole üldse paha pealkiri. Aga sa peaksid leidma midagi tõeliselt metafoorset ja samas ka meelelist – midagi peenemat, õrnamat.” Ja siis ma mõtlesin – kas on midagi, mis ühendab põlvkondi? Midagi, mida iga naine omab või kogeb, mis muutub omamoodi sümboliks nende mustrite vahel, mida me pärim? Siis nägin ma lille ja mõistsin, et pulmadeks on alati vaja lillekimp. Siis mõtlesin – milline lill on tõeliselt meeleline? Ja ütlesin: „Gardeenia – seda saab nuusutada, aga vahel on ta nii magus, et ei suuda taluda. Alguses on ta imeilus, aga kui teda liiga kaua hoida, muutub ta talumatuks.” Seetõttu ma valisingi „Gardeenia” pealkirjaks ja kogu loo metafooriks. Ja ta ütles mulle: „See on tõesti hea pealkiri. Mulle meeldib.”

Praegu töötad sa hoopis tantsudramaturgia õppejõuna. Kuidas sa tantsuni jõudsid?

Lapsena võtsin balletitunde ja 2017. aastal mängisin „Gardeenia” telelavastuses, kuhu lavastaja lisas tantsu, teadmata mu seotusest sellega. Hiljem jäi tants aastateks kõrvale, kuni kirjutasin näidendi tantsulavastuse jaoks. Proovide käigus visati kõik sõnad välja ning esimene versioon oli segane ja sai produtsentidelt kriitikat. Kirjutasin uue teksti ja see päästis lavastuse. Koreograaf tundis, et mul võiks olla tantsumaailmale midagi anda. Ta kutsus mind töötoa juhendajaks ja hiljem selgus, et

ta juhib kohaliku ülikooli tantsukateedrit. Nii sai minust tantsudramaturgia õppejõud. Esialgu tundsin end võõrana, aga aastate jooksul õppisin „tõlkima” koreograafide ideid. Kirjutasin doktoritöö tantsudramaturgiast ja pidin õpingute osana ka ise lavastama – avastasin, et näen liikumises mustreid, mida teised ei märka. Lõpuks koreografeerisin – austusavaldusena oma esivanematele – loo neljast põlvkonnast naistest. Selline on mu lugu „Gardeeniast” tantsudramaturgiani.

Millest sa hetkel unistad?

Minu elulugu on mitmekesisuse lugu. Näiteks oli mul üks selline periood, mis kestis kaheksa aastat, mil ma olin väga seotud looduse ja loomadega. Ma kirjutasin neli näidendit loomadest ja see oli mulle tõeliselt oluline. Praegu lõpetan doktorantuuri ja tunnen, et mingi vaimustus hakkab lõppema – nii nagu see looduse teema. Ma armastan seda endiselt, aga see ei ole enam mu unistus.

Praegu unistan Aasiast. Ma õpin hetkel jaapani keelt ja ma ei tea isegi, miks. Püüan ise ka aru saada – miks see on minu jaoks nii oluline? Miks see mind praegu nii väga huvitab? Miks ma olen selle suhtes nii uudishimulik? Ma loen palju raamatuid Jaapani, Hiina, Korea ja Taiwani kohta. Kõik tundub kuidagi saladuslik, ootab avastamist. Nii et kui sa küsid, millest ma unistan – siis unistan sellest, et saaksin minna aastaks Jaapanisse.

I NAIN

Kõik laabus, kõik oli nagu olema peab. Hetkeni, kui ta tuli ja teatas, et ilma pruudi varalise seisu dokumentideta ei nõustu Ohvitseride Kool abieluga. Tingimuseks oli ilu, pärtolu, kasvatus, aga eelkõige kaasavara. Mitte kõik ei saanud endale lubada ohvitseriga abiellumist.

Gardeenia (*Gardenia*) perekonda kuulub palju liike, mis on enamasti igihaljad põõsad. Perekond sai nime Šoti loodusuurija Alexander Gardeni järgi. Gardeeniad kuuluvad madaraliste (*Rubiaceae*) sugukonda, kuhu liigitub ka näiteks meie kodumaine roomav madar ehk virn.

KASVUPIIRKONNAD

Looduslikult kasvavad gardeeniad troopilistes ja subtroopilistes piirkondades. Kõige tuntum liik on jasmiingardeenia (*Gardenia jasminoides*), millel on lummayalt hea lõhnaga valged õied ja dekoratiivsed tumerohelised läikivad lehed. Seetõttu on ta soojema kliimaga piirkondades armastatud aiataim. Edaspidi ongi juttu jasmiingardeeniast, mida nimetan lühendatult gardeeniaks.

KODUS KASVATAMINE

Kui aga kellelgi on tahtmine meie kliimas gardeeniast kasvatada, siis tuleb see kõne alla vaid toataimena. Parim koht oleks ilmselt lääne- või idapoolse aknaga vannituba, kuna troopikataimena vajab gardeenia kõrget õhuniiskust ja 20–24 °C sooja. Gardeenia ei taha otsest päikesevalgust ja ei talu järske temperatuurikõikumisi.

GARDEENIAVÄRVID

Gardeenia pole aga tuntud ainult oma ilu poolest – ta viljadest on võimalik saada nii kollast kui sinist värvi. Kollane gardeeniavärv on Hiinas ja Jaapanis sajandeid kasutusel olnud; gardeeniakollast kasutati tee, riisi ja magustoitade värvimiseks juba enne kaasaegse toidukeemia arengut. Sinise värvi tootmine gardeeniast sai aga tõenäoliselt alguse alles 20. sajandil, kui hakati süstemaatiliselt uurima erinevate ühendite vahel toimuvaid keemilisi reaktsioone. Sinine pigment tekib nimelt gardeenia viljades sisalduva värvuse ühendi genipiini ja aminohapete vahelise reaktsiooni tulemusena. Gardeeniast sinist kasutatakse Aasias tänapäeval toiduvärvina eelkõige magustoitade ja maiustuste värvimisel.

RAVIOMADUSED

Hiina rahvameditsiinis on gardeeniat kasutatud väga erinevate haiguste raviks ja teadusajakirjadest võib tänapäevalgi leida mitmeid gardeenia ravitoimete kohta avaldatud uurimusi. Gardeenia viljadele annab kollase värvuse krotsiin; seda looduslikku pigmenti sisaldab ka hirmkallis safran, mida saadakse safrankrookuse emakasuudmetest. Safranil on lai kasutusala ning selle tervist toetavaid omadusi seostatakse eelkõige krotsiiniga. Näiteks pidavat safran aitama kaalu langetada ja toetavat seksuaalfunktsioone.

VAIMNE TERVIS

Huvitavaid teadusartikleid on avaldatud ka gardeenia mõjust inimeste vaimsele tervisele. Hiljuti Hiinas tehtud uurimus tõestas, et gardeenia lõhn mõjutas katses osalenud tudengite aju sel viisil, et nende vererõhk alanes ja ärevus kahanes. Varasemalt on samalaadseid tulemusi avaldatud roosi lõhna kohta. Gardeenia aroomi komponentideks on näiteks α -pineen, β -pineen ja limoneen, mis võivad parandada närvisüsteemi funktsioone, samas kui linalool soodustab lõõgastumist ja on rahustavate omadustega.

Kes soovib täpsemalt lugeda, missuguseid sensoreid tudengite külge gardeeniate nuusutamise ajaks pandi ja missuguseid numbrilisi näite saadi, võib lugeda täisartiklit: [Cai, Y., Chen, H., Zhang, X. et al. 2025. Benefits of Gardenia jasminoides Ellis's floral volatile components on human emotions and moods. Scientific Reports 15, 4194.](#)

Ulvi Moor,

Eesti Maaülikooli aianduse õppetooli professor

IV NAINE

Me oleme õnnelikud, saame oma suhet hoida ja arendada. Ta on ilus, haritud, tulusa ametiga. Peale selle toetab ta mind, kallistab ja armastab. Hoolditseb kodu eest, teeb süüa, koristab. Ma armastan korda.

SÕNASELETUSED

Bretzel ehk vesikringel on kaheksa-kujulisse aasa keeratud ringel, mis kaetakse tavaliselt soolateradega.

Fliesen tähendab kahhelplaate.

Cwibak on Krakówis väga populaarne kook, mis sarnaneb välimuselt keeksile. Küpsetise komponendid on munad, jahu, suhkur, päHKlid ja kuivatatud puuviljad.

Matsaleib on juutide paasapühadeks küpsetatav õhuke kuiv soolata ja hapendamata nisuleib.

Sileesia klimbid on traditsioonilised kartulitaigna palad Poolast Sileesia piirkonnast.

Bolesław Wallek-Walewski (1885–1944) oli poola helilooja ja dirigent.

Józef Gałuszka (1893–1939) oli poola luuletaja ja Krakówis ilmuva kirjandusajakirja Gazeta Literacka kaastöölise aastatel 1931–1934.

Armia Krajowa (ligikaudses tähenduses „Kodumaa-armee”) oli Poola vastupanuarmee aastatel 1942–1945.

Kirjutamisharjutus enda perekonna pärandi tundma- õppimiseks

Me kõik kuulume perekonda – isegi kui meie pereliikmed koos ei ela. Või ei ole kunagi elanud. Teine oluline asi – me pärineme võrdselt nii oma emast kui isast. Just nii. Täiesti võrdselt. Võta hetk ja tunnetada seda teadmist oma kontides. Mis tunne sul tekib?

Oma perekonna kaudu oleme seotud veel suurema hulga inimestega – suguvõsaga, esivanematega. Igaühel meist on seitsme põlve peale 128 otsest esivanemat – meie emade emad ja meie isade isad. Tänu neile on meieni jõudnud suurim võimalik kingitus – võimas ja kordumatu elu ise. Mõistagi, pärimine koos eluga veel palju muud. Saame endale keha koos kõigi tema eripäradega ja pärimine parajal määral ka uskumusi ja ellujäämisstrateegiaid, mis kõik millest kõik meie heaolu ei teeni. Tihti võivad need lihtsalt olla tänaseks aegunud. Need uskumused saab läbi valgustada ja nendega rahu teha. Uued asemele luua.

Kõige olulisem on aga see, et me kõik pärineme ellujääjatest, inimestest, kes on andnud elu edasi. Pärineme inimestest, kes elasid omas ajas nii hästi, kui oskasid. Uskusid, lootsid, armastasid, õppisid maailma tundma, rajasid kodusid, põlde, aedu, ehk isegi koole ja riike, pidasid pidusid ja nautisid vaikselt argihetki. Mustrite kõrval, mida võime teadlikult muuta, on alati mustrid ja traditsioonid, mida võime valida jätkata – need on ka meie igikestva elujõu garantii.

Kujusta nüüd oma silme ette neid inimesi, kes on elanud enne sind ja hakka vabas vormis üles tähendama sinu jaoks meeldivaid omadusi ja kombeid, mis sulle seostuvad oma perekonna ja suguvõsaga (võid keskenduda eraldi ema- või isaliinile, aga ei pea). Ehk oled pärinud huumorimeele, julguse asjale käed külge panna, pillimänguoskuse, võime inspireerida teisi oma kirega või siis hoopis meelekindlusega?

Kirjuta hooga, luba kõigil paberile ilmuda, ka sellel, mis esialgu mõistlik ei tundu. Võta kirjutamiseks vähemalt 10 minutit. Kui tunned, et märksõnad on valmis, siis tee väike kokkuvõte – mida sa märkad, mida sa tunned ja mis sind üllatab? Nii õpid tundma esivanemate pärandit ja sellest endale meeldivaid osasid edasi arendama. Lõpetuseks tee midagi, mis sind rõõmustab – pühitsemaks iseenda ja nende elusid, kes tulid enne sind.

TEATRI-IMED JÄTKUVAD NUKUTEATRIMUUSEUMIS!
Nukuteatrimuuseumis avaneb muinasjutuline teatrimaailm
täis huvitavaid lugusid ja arendavaid tegevusi.

Muuseumis saad kogeda, kuidas materjalist saab teatri väljendusvahend, proovida eri liiki nukke elama panna, rännata ringi teatriajaloos, katsetada, mis juhtub maski või varjusirmi taha minnes, tutvuda teatriametitega.

Lisaks toimuvad muuseumis:
etendused, töötoad,
kohtumised näitlejatega,
koolitunnid, sünnipäevapeod
ja veel palju loomingulist
ning põnevat!

noorsooteater.ee/muuseum

**Sama päeva
teatripiletiga
muuseumikülastus
soodsam!**

SOODUSHINNAGA PARKIMINE EESTI NOORSOOTEATRI KÜLASTAJATELE

Eesti Noorsooteatri koostööpartner, parkimiskorraldaja Ühisteenused pakub soodushinnaga parkimisteenust valveta Rannamäe tee 5 parklas kõikidel nädalapäevadel. Fikseeritud tasu 3 tunni eest on 2 eurot. Soodushinnaga teenuse aktiveerimiseks saada sõnum sisuga: auto number, tühik, ENTEATER (näide: 123ABC ENTEATER) numbrile 1902. 3 tunni täitumisel jätkub teenus tavatariifi alusel. Parkimisteenuse lõpetamiseks helista numbril 1903.

LAVASTUSE VALMIMISE TEHNILINE MEESKOND

Lavastusala juhataja Anni Rajas

Tehniline juht Revo Koplus

Etendusteenistuse juht Airike Vipp

Etenduse juht ja rekvisiitor Elise Holter

Dekoratsioonimeistrid Kári Arason, Andres Josing, Krista Norden, Madli Liiva

Nukumeistrid Annika Aedma, Margus Tamme, Evelin Vassar

Butafoor Madli Liiva

Rätsepmeistrid Tiiu Peterson, Ursula Goldstein

Kostümeerija Tiina Salmus

Grimeerija Signe Kändla

Valgustehnik Madis Kirkmann

Helitehnik Aigar Vals

Lavameister Janek Saareli

Varustaja Riho Tammert

Kava koostas Lisanna Lajal

Kava kujundas Helmi-Elfriede Arrak

Fotod Siim Vahur, Arkadiy Statsenok

TÄNAME: Alessandra Giuntini, Slawomira Borowska-Peterson ja Johan Elm

EESTI NOORSOOTEATER

teatrijuht Leino Rei / kunstiline juht Mirko Rajas / peakunstnik Rosita Raud / etendusteenistuse juht Airike Vipp / turundusjuht Piia-Berta Piir-Kuusmik / turundusassistent Triinu Arula / kommunikatsioonijuht Helena Läks / muuseumi juhataja Iiti Niinemets / lavastusala juhataja Anni Rajas / tehniline juht Revo Koplus / haldusjuht Ahto Paju / projektijuht Sirlen Rekkor / IT- ja multimeediaspetsialist Indrek Rammus / büroo- ja personalijuht Helika Nõmm / pearaamatupidaja-finanstjuht Nele Brandmeister / raamatupidaja Annika Visnapuu / kirjandustoimetaja Lisanna Lajal / disainer Helmi-Elfriede Arrak / näitlejad Anti Kobin, Laura Kuk, Helle Laas, Getter Meresmaa, Jevgeni Moissejenko, Hardi Möller, Mart Müürisepp, Laura Nõlvak, Katri Pekri, Steffi Pähn, Karl Sakrits, Alice Siil, Doris Tislar, Lee Trei, Tiina Tõnis, Taavi Tõnisson, Joosep Uus, Risto Vaidla / grimeerijad Triin Klaas, Signe Kändla / etenduse juhid ja rekvisiitorid Elise Holter, Liisa-Lii Tamme, Jaanika Jüris / valgusala juhataja Madis Kirkmann / valgustehnikud / Targo Mäilmaa, Triin Rahnu / video- ja heliosakonna juhataja Mait Visnapuu / video- ja helitehnikud Aigar Vals, Mikk Mengel / video-, valgus- ja helitehnik Erik Pello / vanemkostümeerija Kristel Hansen / kostümeerija Tiina Salmus / pealavameister Janek Saareli / lavameistrid Kaspar Erik Lind, Mikk-Artur Ostrov, Oliver Paju, Steffi Viita, Martin Reinart, Tanel Riik / nukumeistrid Annika Aedma, Evelin Vassar / butafoor-dekoraator Madli Liiva / dekoraator Krista Norden / dekoratsiooniala juht Kári Arason / dekoratsioonimeistrid Andres Josing, Mihkel Niinemets / rätsepmeistrid Ursula Goldstein, Tiiu Peterson / nukumeestnik Margus Tamme / rekvisiitor-varustaja Riho Tammert / müügijuht Anneli Albert / müügiadministraatorid Karmen Mägi, Viivi Palm / kohviku juhataja Lili Tiks / kokk Eha Ernits / kohvikuteenindajad Niina Lõhmus, Mio Iida, Mirtel Põdra, Eliise Renser / muuseumikuraator Gerli Mägi / haridustöö kuraatorid Laura Linna, Liisa Luhakivi, Karmen-Eliise Märtens / puhastus- ja publikuteeninduse juht Jane Kütson / publikuteenindajad Mari Akkermann, Edith Horm, Signe Kamp, Madli Rättnik, Tiia Sander, Tiina Türrpuu, Helle Veskimägi, Rebecca Rättnik, Elizabeth Teng, Hiie Kalas, Viivi Palm, Elle Himma, Meeri Elisabeth Paltmann, Minna Viinalass, Laura Sarap, Georg Raimond Õunap, Pauliina Kütson / puhastusteenindajad Illar Kask, Ilona Avdejeva, Kif Tamme, Svetlana Fortõgina, Joosep Pedajas

Lai 1 / Nunne 4 · 10133 Tallinn

Info ja piletite tellimine 6679 555 / kassa@noorsooteater.ee
noorsooteater.ee

KULTUURIMINISTEERIUM

muuseumikaart

partner ★

PEREKAART

piletilevi
PLG

TallinnCard

ÜHISTEENUSED

TALLINK Hotels

myfitness

Eesti Noorsooteater

@eestinoorsooteater

